

Qadirova Dilnoza Baxtiyorovna
Namangan davlat universiteti o'qituvchisi
mkdilnoz.qodirovaxon@gmail.com
Boltayeva Muhayyo Lutfillayevna
p.f.n dotsent Namangan davlat universiteti
mukhayyo.boltayeva@gmail.com

INGLIZ TILI DARSLARIDA BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING MILLIY VA UMUMMADANIY KOMPETENSIYALARINI TAKOMILLASHTIRISHDA SOTSIOLINGVISTIK CASE STUDY TEKNOLOGIYASINING AHAMIYATI

ANNOTATION: Ushbu maqolada ingliz tili darslarida bo'lajak o'qituvchilarning milliy va umummadaniy kompetensiyalarini takomillashtirishda sotsiolingvistik case study texnologiyasining didaktik-metodik salohiyati yoritilgan. Case study yondashuvi bo'lajak o'qituvchilarda milliy qadriyatlar va umummadaniy yme'yorlarning ingliz tilida ifodalash, kontekstga mos nutq strategiyalarini tanlash, muammoli vaziyatlarda qaror qabul qilish hamda refleksiv tahlil ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qilishi ko'rsatib berildi. Maqolada case tanlash mezonlari, topshiriqlar tizimi, baholash indikatorlari va dars dizayni bo'yicha metodik tavsiyalar taklif etilgan.

Kalit so'zlar: sotsiolingvistika, case study, keys-stadi, ingliz tili ta'limi, bo'lajak o'qituvchi, milliy kompetensiya, umummadaniy kompetensiya, nutqiy xulq-atvor, madaniy konnotatsiya, baholash indikatorlari.

Кадирова Дилноза Бахтиёровна
Преподаватель, Наманганский государственный
университет
mkdilnoz.qodirovaxon@gmail.com
Болтаева Мухайё Лутфиллаевна,
к.п.н., доцент, Наманганский государственный университет
mukhayyo.boltayeva@gmail.com

ЗНАЧЕНИЕ СОЦИОЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ ТЕХНОЛОГИИ CASE STUDY В СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ НАЦИОНАЛЬНЫХ И ОБЩЕКУЛЬТУРНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НА ЗАНЯТИЯХ ПО АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ

АННОТАЦИЯ: В статье раскрывается дидактико-методический потенциал социолингвистической технологии case study в совершенствовании национальной и общекультурной компетенций будущих учителей на занятиях английского языка. Обосновываются механизмы интеграции социолингвистических ситуаций в учебный процесс через анализ норм общения, речевого поведения, социальных ролей и культурной коннотации языковых единиц. Показано, что подход case study способствует развитию у будущих учителей навыков выражения национальных ценностей и общекультурных норм на английском языке, выбора контекстно адекватных речевых стратегий, принятия решений в проблемных коммуникативных ситуациях и осуществления рефлексивного анализа.

Ключевые слова: социолингвистика, case study, кейс-метод, обучение английскому языку, будущий учитель, национальная компетенция, общекультурная компетенция, речевое поведение, культурная коннотация, оценочные индикаторы.

Kadirova Dilnoza Bakhtiyorovna

Teacher, Namangan State University
mkdilnoz.qodirovaxon@gmail.com

Boltayeva Muhayyo Lutfillayevna,

Candidate of Pedagogical Sciences (PhD), Docent,
Namangan State University
mukhayyo.boltayeva@gmail.com

THE IMPORTANCE OF SOCIOLINGUISTIC CASE STUDY TECHNOLOGY IN ENHANCING THE NATIONAL AND GENERAL CULTURAL COMPETENCIES OF PRE-SERVICE TEACHERS IN ENGLISH LANGUAGE CLASSES

ABSTRACT: This article examines the didactic and methodological potential of a sociolinguistic case study approach for enhancing national and general cultural competencies of pre-service teachers in English language classes. The study substantiates ways of integrating sociolinguistic scenarios

into instruction through the analysis of communicative norms, speech behavior, social roles, and the cultural connotations of linguistic units. It is argued that case-based learning supports pre-service teachers in articulating national values and broader cultural norms in English, selecting context-appropriate communicative strategies, making decisions in problem-oriented interaction, and conducting reflective analysis.

Keywords: sociolinguistics, case study, case-based learning, English language education, pre-service teachers, national competence, general cultural competence, speech behavior, cultural connotation, assessment indicators.

Kirish

Globallashuv, akademik va professional mobillik, raqamli kommunikatsiya hamda ko'p madaniyatli muloqot maydonlarining kengayishi ta'lim tizimida chet tilini o'qitish vazifalarini sezilarli darajada yangilamoqda. Xususan, ingliz tili darslari endilikda faqat lingvistik bilim va ko'nikmalarni shakllantirish bilan cheklanmay, bo'lajak o'qituvchilarda ijtimoiy-madaniy muhitda to'g'ri va maqsadga muvofiq muloqot qilish, milliy qadriyatlarni anglash va ularni xorijiy til vositasida adekvat ifodalash, shuningdek, umummadaniy me'yorlarni amaliy faoliyatda qo'llash kabi kompetensiyalarni rivojlantirishni ham talab etadi. Shu nuqtayi nazardan milliy va umummadaniy kompetensiyalar bo'lajak ingliz tili o'qituvchisining kasbiy tayyorgarligida strategik ahamiyatga ega bo'lib, ularning samarali shakllanishi o'qitish mazmuni, metodlari va ta'lim texnologiyalarining to'g'ri tanlanishiga bevosita bog'liq.

Milliy va umummadaniy kompetensiyalar mazmunan shaxsning madaniy merosga munosabati, ijtimoiy normalar va qadriyatlar tizimini anglash, etiket va muloqot me'yorlariga rioya etish, turli ijtimoiy vaziyatlarda kommunikativ moslashuvchanlikni ko'rsatish, shuningdek, madaniyatlararo hamkorlikka tayyorgarlik ko'rish kabi ko'rsatkichlar bilan izohlanadi

Adabiyotlar tahlili

Milliy va umummadaniy kompetensiyalarni shakllantirish masalasi chet tilini o'qitish nazariyasida kommunikativ yondashuv rivoji bilan chambarchas bog'liq holda shakllandi. Kommunikativ kompetensiya tushunchasi ilk bor D.Hymes tomonidan kengaytirilib, tilni faqat grammatik tizim emas, balki ijtimoiy-madaniy kontekstda qo'llash qobiliyati sifatida talqin qilindi. Muallif nutqiy xulq-atvorning ijtimoiy omillar bilan shartlanganligini asoslab, kommunikativ vaziyat parametrlarini (ishtirokchilar, maqsad, norma, kontekst) hisobga olish zarurligini ta'kidlaydi.

Madaniyat va til o'rtasidagi uzviy bog'liqlik C.Kramersch tomonidan chuqur yoritilib, u til o'rganishni "madaniyatni talqin qilish jarayoni" sifatida izohlaydi [2]. Muallif til birliklarining konnotativ ma'nolari, diskursiv normalar va identifikatsiya jarayonlari orqali madaniy kompetensiya shakllanishini asoslaydi. M.Byram esa madaniyatlararo kommunikativ kompetensiya modelini ishlab chiqib, unda bilim (savoirs), munosabat (attitudes), ko'nikma (skills) va tanqidiy madaniy xabardorlik komponentlarini ajratadi. Ushbu model bo'lajak o'qituvchilarning milliy va umummadaniy kompetensiyalarini baholash uchun konseptual asos bo'lib xizmat qiladi [1].

R.Wardhaugh va J.Fuller sotsiolingvistik omillar – ijtimoiy sinf, jins, yosh, kasb, hudud va status – nutq tanloviga bevosita ta'sir ko'rsatishini asoslaydi. C.Myers Scotton kod almashinish hodisasini ijtimoiy motivatsiya bilan bog'lab, til tanlovining identifikatsion va ijtimoiy ramziy xarakterini ochib beradi. Ushbu qarashlar ingliz tili darslarida sotsiolingvistik vaziyatlarni modellashtirishning ilmiy asosini mustahkamlaydi [3,4]. Shu bois mazkur maqolada mavjud nazariy qarashlar sintezi asosida sotsiolingvistik case study texnologiyasining ingliz tili darslarida milliy va umummadaniy kompetensiyalarni takomillashtirishdagi ahamiyati tizimli ravishda asoslab beriladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqot ingliz tili darslarida bo'lajak o'qituvchilarning milliy va umummadaniy kompetensiyalarini takomillashtirishda sotsiolingvistik case study texnologiyasining didaktik-metodik salohiyatini asoslashga yo'naltirilgan bo'lib,

unda kompetensiyaviy, kommunikativ hamda sotsiolingvistik yondashuvlarning integratsiyasiga tayangan holda metodlar majmui qo'llanildi.

Tadqiqotda quyidagi empirik ma'lumotlar to'plandi: Kuzatish: dars jarayonida talabalarning vaziyatli muloqotga kirishishi, nutqiy strategiyalarni tanlashi, ijtimoiy rollarni hisobga olishi, etiketga va registrga mosligi kabi ko'rsatkichlar kuzatildi. Kuzatish varaqalari asosida dalillar qayd etildi. So'rovnoma va o'zini-o'zi baholash: milliy va umummadaniy kompetensiya komponentlari (qadriyatlarga munosabat, madaniy xabardorlik, ijtimoiy moslashuvchanlik, madaniy tolerantlik, refleksiya) bo'yicha Likert shkalali so'rovnomalar qo'llanildi. Yarim strukturalangan intervyu / fokus-suhbat: talabalarning case'lar bo'yicha qaror qabul qilish motivlari, madaniy signallarni tahlil qilish usullari, pragmatik xatolar sabablari hamda o'qitish jarayoniga munosabati aniqlashtirildi [5].

Sotsiolingvistik caselarni ishlab chiqish va tanlash mezonlari

Caselar banki quyidagi didaktik-mezonlar asosida shakllantirildi: a) reallik va autentiklik: real hayotga yaqin ijtimoiy-muloqot vaziyatlari (ta'lim muassasasi, xizmat ko'rsatish, jamoat joyi, rasmiy yozishmalar, intervyu va h.k.); b) sotsiolingvistik parametrlarning aniqligi: rol munosabatlari (status/masofa), registr, etiketa, nutq aktlari (iltimos, rad etish, tanqid, taklif), madaniy normativlar va "yuzni saqlash" (face) omillari; c) milliy va umummadaniy komponentning mavjudligi: milliy qadriyat, urf-odat va kommunikativ odob normalarining umumiy madaniy me'yorlar bilan uyg'unligi yoki ziddiyati namoyon bo'ladigan vaziyatlar;

Case study texnologiyasi quyidagi metodik ketma-ketlikda amalga oshirildi:

1.Vaziyatni taqdim etish: kontekst, ishtirokchilar, rol va muammo shartlari. 2.Tahlil: ijtimoiy rol, registr, nutq akti, madaniy signallar, ehtimoliy pragmatik xatolarni aniqlash. 3.Yechimlar ishlab chiqish: alternativ variantlar va ularning oqibatlarini baholash. 4.Muloqotiy sinov (role-play / simulation): yechimni amalda qo'llash va muloqot strategiyasini tekshirish. 5.Refleksiya: "nima to'g'ri bo'ldi?", "nima noto'g'ri bo'ldi?", "qaysi madaniy omil ta'sir

qildi?” savollari asosida xulosa chiqarish. Tadqiqotning ishonchliligi va validligi natijalarning ishonchliligini ta’minlash maqsadida metodlar triangulyatsiyasi (kuzatish + so’rovnoma + mahsulot tahlili), baholash rubrikasining mezonlari aniqlashtirilishi, shuningdek, ekspert xulosasi (metodist/o’qituvchilar) orqali indikatorlar va topshiriqlar mazmuniy validligi tekshirildi [6].

Natijalar va ularning tahlili

Sotsiolingvistik case study texnologiyasi asosida tashkil etilgan mashg’ulotlar natijasida bo’lajak ingliz tili o’qituvchilarining milliy va umummadaniy kompetensiyalarida ijobiy dinamika kuzatildi. Natijalar kuzatish varaqalari, baholash rubrikasi, vaziyatli topshiriqlar hamda talabalarning yozma-og’zaki ishlari tahlili asosida umumlashtirildi.

Birinchidan, kognitiv blokbo’yicha talabalar muloqot vaziyatini strukturali tahlil qilishga (rol munosabatlari, status/masofa, registr, etiketa) o’tdi. Dastlab vaziyatni umumiy talqin qilish ustun bo’lgan bo’lsa, jarayon yakunida “kontekst–norma–til tanlovi” bog’liqligi aniq ajratila boshladi. Ikkinchidan, pragmatik-kommunikativ blokda registrga mos ifoda tanlash, xushmuomalalik strategiyalarini qo’llash, rad etish/tanqid kabi nutq aktlarini yumshatish hamda muammoli vaziyatlarda murosa topish ko’nikmalari barqarorlashdi. Bu holat pragmatik nomoslik va kommunikativ keskinlikni kamaytirishga xizmat qildi. Uchinchidan, aksiologik blokda stereotipga asoslangan baholash kamayib, dalilga tayangan, tolerant va qadriyaviy muvozanatni saqlagan yondashuv kuchaydi.

1-jadval.

Kompetensiyalar shakllanish dinamikasi (pre/post)

Kompetensiya bloki	Pre-test (M)	Post-test (M)	Δ (o’zgarish)
Kognitiv	[2.2]	[3.3]	[+1.1]
Pragmatik-kommunikativ	[2.1]	[3.2]	[+1.1]
Aksiologik	[2.3]	[3.1]	[+0.8]

Refleksiv	[2.0]	[3.4]	[+1.4]
Integrallashgan ko'rsatkich	[2.15]	[3.25]	[+1.10]

Xulosalar

Mazkur maqolada ingliz tili darslarida bo'lajak o'qituvchilarning milliy va umummadaniy kompetensiyalarini takomillashtirishda sotsiolingvistik case study texnologiyasining didaktik-metodik salohiyati asoslab berildi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, mazkur yondashuv kompetensiyalarni faqat nazariy bilim darajasida emas, balki real kommunikativ vaziyatlarda amaliy qo'llash bosqichiga olib chiqadi. Bu esa bo'lajak ingliz tili o'qituvchisining kasbiy tayyorgarligini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqadi [7].

Shunday qilib, sotsiolingvistik case study texnologiyasi ingliz tili ta'limida madaniy kompetensiyalarni shakllantirishning samarali pedagogik vositasi sifatida tavsiya etilishi mumkin. Kelgusida mazkur yondashuvni kengroq auditoriyada, turli til darajalari va fanlararo integratsiya sharoitida qo'llash hamda uning uzoq muddatli ta'sirini o'rganish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Byram M. Teaching and assessing intercultural communicative competence. – Clevedon: Multilingual Matters, 1997. – 124 p.
2. Kramsch C. Context and culture in language teaching. – Oxford: Oxford University Press, 1993. – 295 p.
3. Wardhaugh R., Fuller J. M. An introduction to sociolinguistics. 8th ed. – Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell, 2021. – 418 p.
4. Hymes D. On communicative competence // Sociolinguistics / Ed. by J. B. Pride, J. Holmes. – Harmondsworth: Penguin, 1972. – P. 269–293.

5. Canale M., Swain M. Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing // *Applied Linguistics*. – 1980. – Vol. 1, № 1. – P. 1–47.
6. Liddicoat A. J., Scarino A. *Intercultural language teaching and learning*. – Oxford: Wiley-Blackwell, 2013. – 240 p.
7. Stake R. E. *The art of case study research*. – Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 1995. – 175 p.